

บทที่ 3

การดำเนินการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน กรณีศึกษา : ป่าชุมชนเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมค อำเภอตะโหมค จังหวัดพัทลุง เป็นการศึกษากระบวนการและระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ และประเมินศักยภาพของเส้นทางศึกษาธรรมชาติที่ชุมชนจัดทำขึ้น เพื่อใช้เป็นกิจกรรมหนึ่งของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน ผู้วิจัยจึงออกแบบการศึกษา โดยเป็นการผสมผสานระหว่างการวิจัยเชิงปฏิบัติการและการวิจัยเชิงคุณภาพ

ทั้งนี้ ในขั้นตอนการรวบรวมข้อมูลผู้วิจัยได้ใช้วิธีวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยมีกิจกรรมหลัก คือ การอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน การทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติ และการประเมินศักยภาพของเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ประกอบกับการสัมภาษณ์ และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมด้วย ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งรายละเอียดจะกล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

1. วิธีการเก็บข้อมูล

การเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ การเก็บข้อมูลเอกสารและการเก็บข้อมูลภาคสนาม โดยมีรายละเอียดดังนี้

1.1 การเก็บข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ทั้งในส่วนของข้อมูลพื้นฐานของชุมชน แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการป่าชุมชน รวมทั้งความรู้พื้นฐานในเรื่องระบบนิเวศ นอกจากการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารต่าง ๆ แล้ว ผู้วิจัย

ยังได้รวบรวมข้อมูลจากแฟ้มข้อมูลคอมพิวเตอร์ โสตทัศนวัสดุ รวมทั้งการสัมภาษณ์กลุ่มแกนนำชุมชนเพื่อให้ได้ข้อมูลที่เชื่อถือได้และทันเหตุการณ์มากที่สุด

1.2 การเก็บข้อมูลภาคสนาม

ผู้วิจัยได้ใช้เวลาในการเก็บข้อมูลภาคสนามระหว่างเดือนธันวาคม 2544 – มิถุนายน 2545 โดยแบ่งข้อมูลภาคสนามออกเป็น 3 ส่วนดังนี้

1.2.1 ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ในส่วนของความเป็นมาของชุมชน ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ลักษณะการปกครอง สถาบันต่าง ๆ ทางสังคม การประกอบอาชีพ โครงสร้างพื้นฐาน และกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในชุมชน

1.2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับป่าชุมชนเขาหัวช้าง ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงความเป็นมาในการจัดตั้งป่าชุมชน วัตถุประสงค์ และกฎระเบียบต่าง ๆ ของป่าชุมชน รวมทั้งการดำเนินงานในระยะที่ผ่านมา โดยใช้วิธีการสังเกตและการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก

1.2.3 การจัดกิจกรรมการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน ในขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมขึ้นทั้งหมด 7 ขั้นตอน คือ (1) การสำรวจเส้นทางศึกษาธรรมชาติ (2) การอบรมเชิงปฏิบัติการ (3) การปรับปรุงเส้นทางศึกษาธรรมชาติ (4) การศึกษาดูงานนอกสถานที่ (5) การทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ครั้งที่ 1 (6) การทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติครั้งที่ 2 และการประเมินศักยภาพของเส้นทางศึกษาธรรมชาติ (7) กิจกรรมการสรุปผลการดำเนินงานภาคสนาม กิจกรรมทั้ง 7 ขั้นตอนนี้ผู้วิจัยได้กำหนดโดยมีการปรึกษาร่วมกับคณะกรรมการป่าชุมชน ดังนั้นจึงมีขั้นตอนที่คณะกรรมการป่าชุมชนได้กำหนดเพิ่มเติมขึ้น 3 ขั้นตอน คือ (1) การสำรวจเส้นทางศึกษาธรรมชาติ (2) การถ่ายทอดความรู้ในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ (3) การทดลองเดินศึกษาธรรมชาติในกิจกรรมฝังลูกนิมิต วัดตะโหมค รายละเอียดของขั้นตอนต่าง ๆ ทั้งที่ผู้วิจัยได้กำหนดขึ้นและคณะกรรมการป่าชุมชนได้กำหนดเพิ่มเติม มีรายละเอียดของแต่ละขั้นตอนโดยเรียงตามลำดับเหตุการณ์ดังต่อไปนี้

(1) การสำรวจเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

ผู้วิจัยได้กำหนดให้มีกิจกรรมนี้ เพื่อสำรวจแนวทางการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติของชุมชนว่า ในระยะที่ผ่านมาชุมชนมีแนวทางการจัดทำอย่างไร และคณะกรรมการป่าชุมชนได้กำหนดให้มีการเดินสำรวจเพิ่มเติมร่วมกับผู้วิจัยจากศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชนเขตที่ 9 จังหวัดยะลา ที่เข้ามาศึกษาวิจัยเรื่องการเสริมสร้างความเข้มแข็งประชาคม ตำบลตะโหมค เพื่อกำหนดมาตรฐานในการจัดการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ในวันที่ 26 ธันวาคม 2544

และในวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2545 ผู้วิจัยได้เดินสำรวจเส้นทางศึกษารวมชาติร่วมกับ คณะกรรมการป่าชุมชน อาจารย์ และนักศึกษาจากสำนักวิชาวิทยาการจัดการ สาขาการจัดการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์

(2) การอบรมเชิงปฏิบัติการเรื่อง การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการจัดทำ เส้นทางศึกษารวมชาติ

การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการจัดขึ้นในวันที่ 9-10 กุมภาพันธ์ 2545 โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้คณะกรรมการป่าชุมชนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการจัดทำ เส้นทางศึกษารวมชาติ ผู้วิจัยได้กำหนดผู้เข้าร่วมในการอบรมครั้งนี้ คือ คณะกรรมการป่าชุมชน และตัวแทนจากสถานวัด โดยมีวิทยากร 2 คน คือ อาจารย์จิตศักดิ์ พุฒจรรยา จากสำนักวิชาวิทยาการจัดการ สาขาการจัดการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ และ นายเชาวลิต สิทธิฤทธิ์ หัวหน้าโครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างมีส่วนร่วม ตำบลกรุงชิง กิ่งอำเภอหนองปีทา จังหวัด นครศรีธรรมราช นอกจากนี้ ยังมีตัวแทนจากสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลกรุงชิงจำนวน 3 คน ซึ่งมีประสบการณ์ในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จำนวน 3 คนมาร่วมแลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้วย วิธีการอบรมแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนแรกเป็นการบรรยายแลกเปลี่ยนประสบการณ์ในเรื่องการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และส่วนที่ 2 เป็นการทดลองเดินศึกษาในเส้นทางศึกษารวมชาติ โดยมี คณะกรรมการป่าชุมชนเป็นผู้สื่อความหมาย เพื่อฝึกฝนทักษะการสื่อความหมายให้กับคณะกรรมการป่าชุมชน

(3) การปรับปรุงเส้นทางศึกษารวมชาติ

กิจกรรมการปรับปรุงเส้นทางศึกษารวมชาติผู้วิจัยกำหนดขึ้นเพื่อให้คณะกรรมการได้นำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับจากกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการ และการศึกษา ศึกษาดูงานนอกสถานที่มาปรับปรุงเส้นทางศึกษารวมชาติ โดยรายละเอียดของการปรับปรุงนั้นผู้วิจัยได้ กำหนดร่วมกับคณะกรรมการป่าชุมชนในการประชุมกลุ่มย่อย ซึ่งประกอบด้วย 2 ส่วน คือ

- การปรับปรุงด้านการสื่อความหมาย เป็นกิจกรรมที่คณะกรรมการป่าชุมชนได้ กำหนดเพิ่มเติม โดยมีกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ ซึ่งจัดขึ้นเมื่อวันที่ 27 กุมภาพันธ์ 2545
- การทดลองเดินศึกษารวมชาติ ในกิจกรรมฝั่งลูกนิมิต วัดตะโหมด
- การปรับปรุงเส้นทางศึกษารวมชาติ มีการจัดทำแผนที่แสดงเส้นทางศึกษารวมชาติ และป้ายสื่อความหมาย ซึ่งมีการจัดทำในระหว่างวันที่ 6 - 25 พฤษภาคม 2545

(4) การศึกษาดูงานนอกสถานที่

กิจกรรมนี้จัดขึ้นในวันที่ 30 เมษายน และ 1 พฤษภาคม 2545 โดยมีการไป ศึกษาดูงานที่ตำบลกรุงชิง กิ่งอำเภอหนองปีทา จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้

คณะกรรมการป่าชุมชนมีโอกาสเรียนรู้การดำเนินงานด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน และการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติในพื้นที่อนุรักษ์

(5) การทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ครั้งที่ 1

กิจกรรมครั้งนี้จัดขึ้นในวันที่ 29 - 30 พฤษภาคม 2545 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คณะกรรมการป่าชุมชนได้นำความรู้และประสบการณ์จากกิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการ การศึกษาดูงาน และการทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติในกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชนมาทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติ โดยผู้วิจัยกำหนดรูปแบบการทดลองให้เป็นกิจกรรมหนึ่งของโปรแกรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ชุมชนจัดขึ้น การทดลองครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมในฐานะนักท่องเที่ยว คือ อาจารย์ และนักศึกษาจากคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จำนวน 2 คน

(6) การทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ครั้งที่ 2 และการประเมินศักยภาพของเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

กิจกรรมครั้งนี้จัดขึ้นในวันที่ 13 - 14 มิถุนายน 2545 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คณะกรรมการได้นำประสบการณ์จากการจัดกิจกรรมการทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติในครั้งที่ 1 มาปรับปรุงและทดลองใช้อีกครั้ง พร้อมกันนั้นยังได้มีเจ้าหน้าที่ฝ่ายกิจกรรมศึกษาธรรมชาติ มูลนิธิช่วยชีวิตสัตว์ป่าแห่งประเทศไทย มาร่วมเป็นผู้ประเมินศักยภาพของเส้นทางศึกษาธรรมชาติด้วย นอกจากนี้ ยังมีผู้เข้าร่วมในฐานะนักท่องเที่ยวจำนวน 11 คน ซึ่งประกอบด้วยนักศึกษาคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จำนวน 4 คน นักศึกษามหาวิทยาลัยทักษิณ จำนวน 5 คน และเจ้าหน้าที่มูลนิธิช่วยชีวิตสัตว์ป่าแห่งประเทศไทย จังหวัดเพชรบุรี จำนวน 2 คน

(7) กิจกรรมสรุปผลการดำเนินงานภาคสนาม

กิจกรรมครั้งนี้จัดขึ้นในวันที่ 20 มิถุนายน 2545 ที่วัดตะโหมด โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสรุปผลการดำเนินงานภาคสนาม และประเมินผลการทำงานมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติในระยะที่ผ่านมา กิจกรรมครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดให้ผู้เข้าร่วมประกอบด้วย คณะกรรมการป่าชุมชน ตัวแทนจากสถานวัด และอาจารย์จากคณะกรรมการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ อาจารย์จากสำนักวิชาวิทยาการจัดการมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เข้าร่วมในฐานะผู้สังเกตการณ์

ในขั้นตอนกิจกรรมการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติทั้ง 7 ขั้นตอนดังกล่าวมาแล้วนั้นเป็นขั้นตอนที่ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการเป็นหลัก โดยการจัดกิจกรรมแต่ละครั้งนั้นจะมีการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อวางแผนการดำเนินกิจกรรม และมีการสรุปผลการดำเนินกิจกรรมแต่ละครั้งภายหลังจากกิจกรรมนั้น ๆ เสร็จสิ้นลง ซึ่งนำไปสู่การปรับปรุงในกิจกรรมขั้นต่อไป โดยมีรายละเอียดของการจัดประชุมแต่ละครั้งดังตาราง 2

ตาราง 2 ประเด็นการประชุมกลุ่มย่อยในขั้นตอนการจัดเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

วัน เดือน ปี	ประเด็นการประชุม
26 ธันวาคม 2544	กิจกรรมการสำรวจเส้นทางศึกษาธรรมชาติ
30 มกราคม 2545	ประชุมเตรียมความพร้อมกิจกรรมการสำรวจเส้นทางศึกษาธรรมชาติและการอบรมเชิงปฏิบัติการ
31 มกราคม 2545	คณะกรรมการป่าชุมชนสำรวจเส้นทางศึกษาธรรมชาติเพื่อเตรียมความพร้อมในการสำรวจเส้นทางศึกษาธรรมชาติ วันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2545
2 กุมภาพันธ์ 2545	- กิจกรรมสำรวจเส้นทางศึกษาธรรมชาติ - ประชุมสรุปผลกิจกรรมสำรวจเส้นทางศึกษาธรรมชาติ
9-10 กุมภาพันธ์ 2545	กิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการ
27 กุมภาพันธ์ 2545	กิจกรรมถ่ายทอดความรู้ในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ประชุมสรุปผลกิจกรรมถ่ายทอดความรู้ในเส้นทางศึกษาธรรมชาติ
24 มีนาคม 2545	ประชุมวางแผนการจัดทำแผนที่แสดงเส้นทางศึกษาธรรมชาติและศึกษาดูงานนอกสถานที่
7 เมษายน 2545	กิจกรรมการทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติในนางผิงลูกนิมิต
25 เมษายน 2545	ประชุมเตรียมความพร้อมการศึกษาดูงานนอกสถานที่
30 เมษายน – 1 พฤษภาคม 2545	กิจกรรมศึกษาดูงานนอกสถานที่
2 พฤษภาคม 2545	ประชุมสรุปผลการศึกษาดูงานนอกสถานที่
20 พฤษภาคม 2545	ประชุมเตรียมความพร้อมการทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ครั้งที่ 1
25 พฤษภาคม 2545	เตรียมความพร้อมการทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ครั้งที่ 1
27 พฤษภาคม 2545	ประชุมเตรียมความพร้อมการทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ครั้งที่ 1
29-30 พฤษภาคม 2545	กิจกรรมทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ครั้งที่ 1
30 พฤษภาคม 2545	ประชุมเพื่อประเมินผลการทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ครั้งที่ 1
8 มิถุนายน 2545	ประชุมเตรียมความพร้อมในการทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ครั้งที่ 2
13-14 มิถุนายน 2545	กิจกรรมทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ครั้งที่ 2
14 มิถุนายน 2545	ประชุมเพื่อประเมินผลการทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ครั้งที่ 2 และประเมินศักยภาพของเส้นทางศึกษาธรรมชาติ
20 มิถุนายน 2545	กิจกรรมการสรุปผลการดำเนินงานภาคสนาม

กล่าวโดยสรุป ในขั้นตอนการเก็บข้อมูลภาคสนาม นอกจากผู้วิจัยจะใช้วิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแล้ว ยังได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพร่วมด้วย คือ การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) ซึ่งเป็นการสังเกตโดยผู้วิจัยเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมเหล่านั้น (สุภางศ์ จันทวานิช, 2543 : 67 และ อุทัย คุลเกษม, 2545 : 7) นอกจากนี้ยังมีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (Indepth interview) คือการสัมภาษณ์ที่ผู้วิจัยมีจุดสนใจอยู่แล้ว และพยายามห็นเหตุความสนใจของผู้ถูกสัมภาษณ์ให้เข้าสู่จุดที่สนใจ (สุภางศ์ จันทวานิช, 2543 : 77) นอกจากนี้ผู้วิจัยยังนำข้อสังเกตของ อุทัย คุลเกษม (2545) ที่ย้ำว่าการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกจะต้องใช้การสังเกตเพื่อนำมาประกอบคำตอบจากการสัมภาษณ์ครั้งนั้น ๆ ด้วย

2. ประชากรเป้าหมาย

ประชากรเป้าหมาย (Target population) ของการวิจัยประกอบด้วย คณะกรรมการป่าชุมชน เขาหัวช้าง และสถานานวัดตะโหมค ตำบลตะโหมค อำเภอตะโหมค จังหวัดพัทลุง เนื่องจากเป็นกลุ่มองค์กรหลักของชุมชนที่ร่วมกันจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติในป่าชุมชนเขาหัวช้าง

นอกจากนี้ ในขั้นตอนการพัฒนาแนวทางการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ยังมีกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่มีความสนใจในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติ โดยการมีส่วนร่วมของชุมชน เข้าร่วมในฐานะวิทยากร ผู้เข้าร่วมกิจกรรม และผู้ประเมินเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ดังต่อไปนี้

- อาจารย์จิตศักดิ์ พุฒจร สำนักวิชาวิทยาการจัดการ สาขาการจัดการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ เข้าร่วมในฐานะวิทยากรการอบรมเชิงปฏิบัติการ

- นายเชาวลิต สิทธิฤทธิ์ หัวหน้าโครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์อย่างมีส่วนร่วม ตำบลลุงชิง กิ่งอำเภอนบพิตำ จังหวัดนครศรีธรรมราชเข้าร่วมในฐานะวิทยากรการอบรมเชิงปฏิบัติการ

- อาจารย์และนักศึกษาคณะการจัดการสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ จำนวน 6 คน ร่วมเป็นนักท่องเที่ยวในกิจกรรมการทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติทั้ง 2 ครั้ง

- นักศึกษามหาวิทยาลัยทักษิณ จำนวน 5 คน ร่วมเป็นนักท่องเที่ยวในกิจกรรมการทดลองใช้เส้นทางศึกษาธรรมชาติ ครั้งที่ 2

- เจ้าหน้าที่ฝ่ายกิจกรรมศึกษาธรรมชาติ มูลนิธิช่วยชีวิตสัตว์ป่าแห่งประเทศไทย ร่วมเป็นผู้ประเมินเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ในกิจกรรมการประเมินศักยภาพของเส้นทางศึกษาธรรมชาติ

3. การเลือกพื้นที่ศึกษา

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการเลือกพื้นที่ศึกษาแบบเจาะจง (Purposive sampling) คือ เลือกชุมชนที่มีแนวคิดการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยมีเส้นทางศึกษาธรรมชาติเป็นกิจกรรมหลัก และมีเงื่อนไขในการเลือกพื้นที่ คือ ชุมชนจะต้องมีกลุ่ม หรือองค์กรที่มีการดำเนินกิจกรรมการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง ซึ่งได้แก่ พื้นที่ป่าชุมชนเขาหัวช้าง ตำบลตะโหมด อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพในการวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ซึ่งเป็นการนำผลจากการสังเกต สัมภาษณ์ แล้วจัดบันทึกมาวิเคราะห์ ซึ่งเป็นวิธีการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวคิดของ สุกวงค์ จันทวานิช (2543) โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

4.1 การวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic induction) คือวิธีการตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากรูปธรรม หรือปรากฏการณ์ที่มองเห็น เช่น สภาพทั่วไปของชุมชน การทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน

4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจำแนกชนิดข้อมูล (Typological analytic) คือ การจำแนกข้อมูลเป็นชนิด ๆ โดยผู้วิจัยได้ยึดแนวคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม และการจัดทำเส้นทางศึกษาธรรมชาติเป็นกรอบในการจำแนก

4.3 การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการเปรียบเทียบข้อมูล (Constant comparison) คือ การนำข้อมูลทั้งหมดมาสังเคราะห์เพื่อสรุปความสัมพันธ์ของข้อมูล